
Національно-патріотичне виховання – пріоритетний напрям діяльності закладів позашкільної освіти в особливий період

*Слізарова Ірина,
методист Центру громадянського виховання
Харківської академії неперервної освіти*

У статті висвітлено діяльність закладів позашкільної освіти області в напрямі національно-патріотичного виховання, оновлення змісту й методики позашкільної освіти змістовним наповненням навчальних програм і навчальної літератури. Акцентовано увагу на організації методичної роботи Центру громадянського виховання щодо підвищення рівня професійних компетентностей педагогів ЗПО щодо формування самодостатнього громадянина-патріота України, утвердження національної ідентичності підростаючого покоління на основі духовно-моральних цінностей Українського народу.

***Ключові слова:** позашкільна освіта, національно-патріотичне виховання, Концепція національно-патріотичного виховання, Стратегія розвитку позашкільної освіти, Концепція позашкільної освіти в умовах воєнного стану, візія.*

*Освіта – це ключ до успіху кожної нації,
основа прогресу та розвитку, фундамент майбутнього.
Оксен Лісовий*

У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», Указі Президента України «Про стратегію національно-патріотичного виховання» визначено освіту як один із напрямів національної безпеки держави, запоруку утвердження української національної та громадянської ідентичності. Позашкільна освіта як невід’ємний складник системи освіти, діяльність закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану набувають особливого значення. Відповідно, освіта загалом і позашкільна освіта зокрема є невід’ємною складовою національної безпеки та оборони України. Саме на заклади позашкільної освіти покладено функції формування молодого покоління українських громадян [6].

Відповідно до Закону України «Про освіту» позашкільна освіта створює додаткові можливості для духовного, інтелектуального і фізичного розвитку дітей та підлітків [3].

В організації ПО особливе важливе значення має цільове об’єднання ресурсів, система забезпечення. Організація позашкільної освіти передбачає: наявність необхідних нормативно-правових документів, багаторівневої структури і різноманітних за типами, видами, чисельністю закладів позашкільної освіти та інших соціальних інституцій, підготовлених педагогічних та інших працівників відповідної кваліфікації, наукових і методичних матеріалів та програмних розробок, коштів та відповідної матеріально-технічної бази тощо [10].

Виховний процес у закладах позашкільної освіти – невід’ємна складова освітнього процесу. Саме в позашкільній більшості завдань мають виховний сенс: виховання громадянина України; виховання у вихованців, учнів і слухачів поваги до Конституції України, прав і свобод людини та громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей Українського народу, а також інших націй і народів, шанобливого ставлення до

родини та людей похилого віку; виховання в учасників освітнього процесу свідомого ставлення до власної безпеки та безпеки оточуючих [4].

Позашкільна освіта завжди перебуває на передньому плані в епоху кризових станів і викликів у суспільстві, адже вона, що переживала випробування карантинними обмеженнями через пандемію коронавірусної хвороби в довоєнний час і вистояла, виявила стійкість, гостру затребуваність і необхідність функціонування зараз, у надскладних умовах, спричинених збройною агресією росії проти України [8]. Заклади позашкільної освіти мають значний потенціал щодо виховання дітей та молоді, створення умов для самореалізації особистості в суспільстві. Позашкільня Харківщини, незважаючи на значні проблеми внаслідок збройної агресії росії (недостатнє нормативно-правове забезпечення позашкільної освіти, діяльності закладів позашкільної освіти; зменшення регіональної підтримки позашкільної освіти, суттєве погіршення ситуації в забезпеченні рівного доступу здобувачів освіти до ЗПО; недостатнє охоплення вихованців, учнів, слухачів за військово-патріотичним напрямом позашкільної освіти; простій педагогів, суттєве погіршення кадрового забезпечення системи позашкільної освіти внаслідок виїзду педагогів з України; недостатнє вдосконалення змісту і методики освітнього процесу в закладах позашкільної освіти на засадах української національної та громадянської ідентичності; втрати освітньої інфраструктури, реорганізація закладів позашкільної освіти, недостатній рівень фінансового і матеріально-технічного забезпечення закладів позашкільної освіти [6]), продовжує виконувати свої виховні функції. Сторінки соцмереж ЗПО області насичені різноманітним контентом, що відображує діяльність педагогів і вихованців: акції, конкурси, національно-патріотичні проекти, організовані та реалізовані в ім'я майбутньої перемоги. Здобувачі освіти, здебільшого, розуміють важливість цих заходів і охоче долучаються до їх проведення. Часто вихованці закладів позашкільної освіти самі стають ініціаторами тих чи інших благодійних акцій, успішно проводять благодійні аукціони та збори, передають свої роботи, зібрані речі, смаколики, кошти нашим воїнам. Військові дуже чекають таких подарунків, тому дитячі роботи, зроблені з величезною теплою, часто стають оберегами наших захисників.

У важкі часи сьогодення виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого та здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних і європейських цінностей. Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь [5]. В умовах збройної агресії російської федерації пріоритетом у педагогічній діяльності кожного педагогічного працівника закладів позашкільної освіти всіх типів повинно бути національно-патріотичне виховання дітей та молоді відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затвердженої наказом МОН від 06.06.2022 № 527, зі змінами від 23.06.2022 № 586 [7].

Можна довго дискутувати щодо того, чи дійсно належним чином було організоване національно-патріотичне виховання в закладах освіти з моменту проголошення незалежності нашої держави, чи достатньо зусиль докладалося до виховання справжніх патріотів України. Мабуть, знайдеться багато прикладів, що свідчатимуть про неналежну організацію цього процесу, адже є певна кількість громадян, які підтримали агресора, перейшли на його сторону та здійснюють

злочинні дії щодо української державності. Але ми бачимо значно більше прикладів того, що наша країна має справжніх патріотів, які боронять нашу землю на передовій, протистоять загарбникам на окупованих територіях, докладають значних зусиль у волонтерській діяльності, постійно донатять на ЗСУ, плетуть маскувальні сітки, шиють шеврони і т. д. Це люди різних поколінь. У патріотизму немає вікового цензу. Під час повномасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої держави 24 лютого 2022 року багато співробітників і випускників закладів позашкільної освіти області стали на захист рідного краю зі зброєю в руках у лавах територіальної оборони та підрозділів Збройних сил України. На жаль, серед них є загиблі.

Проте для багатьох громадян, справжніх патріотів України, війна почалася ще у 2014 році. Саме тоді українці знову почали боротьбу за свою свободу та незалежність. Серед них був і 15-річний харків'янин Даня Дідік, який став жертвою теракту під час Маршу єдності в Харкові в лютому 2015 року. За життя хлопець займався плаванням, вільною боротьбою, дзюдо, самбо, грав у дитячій футбольній команді харківського «Металісту». Як учасник фанатського та патріотичного руху в Харкові юнак виступав на захист єдності та незалежності України після початку агресії росії проти України 2014 року, брав участь у всіх акціях за цілісність України [2]. Напевне, патріотизм у хлопця виховували не лише батьки, а й педагоги та тренери закладів освіти, зокрема й позашкільної, де він навчався.

Пам'ять Дані Дідіка вшановують по всій території України і, звичайно ж, на Харківщині. Вихованцями зразкового художнього колективу студії дитячого телебачення MOW Production КЗ «Харківський обласний Палац дитячої та юнацької творчості» у лютому 2022 року до річниці загибелі хлопця було створено відеопроєкт про Даню, який можна переглянути за посиланням: <https://www.facebook.com/firstpalace1935.kh.ua/videos/323966109548154>.

Заклади позашкільної освіти організують і проводять різноманітні активності, благодійні та волонтерські акції, флешмоби з національно-патріотичного виховання з дітьми й молоддю, залучають вихованців і педагогів до участі в заходах обласного, всеукраїнського та міжнародного рівнів, здобуваючи перемоги й отримуючи відзнаки [8].

З початком повномасштабного вторгнення вихованці гуртків закладів позашкільної освіти області разом із педагогами створювали багато патріотичного контенту, який розміщували на сайтах закладів і в соціальних мережах. Діти дуже переймалися страшними подіями, намагались у своїх зверненнях «достукатися» до росіян і донести їм меседж про припинення бойових дій, не позбавляти українських дітей дитинства. Навіть перебуваючи за кордоном, вихованці закладів позашкільної освіти організують і проводять патріотичні акції та збирають кошти для наших захисників, що свідчить про їхню відданість державі.

<http://surl.li/htefu>

[http://vodolaga-
osvita.gov.ua/news/id/3658](http://vodolaga-
osvita.gov.ua/news/id/3658)

<https://www.facebook.com/groups/305640813450938/posts/889359161745764/>

Заклади позашкільної освіти області в умовах воєнного стану забезпечують психологічну підтримку дітей, організовують змістовне дозвілля, здійснюють національно-патріотичне виховання молоді. Саме заклади ПО стали осередками національно-патріотичного й військово-патріотичного виховання та успішно реалізують Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України, активно долучаючи до заходів патріотичного спрямування дітей і молодь.

<https://firstpalace.kh.ua/>

<https://www.facebook.com/CHUGUEV.BDUT>

Харківська точка «Спільно»

Одним із завдань проєкту «Концепції позашкільної освіти в умовах воєнного стану» (вкрай актуальним) є підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів позашкільної освіти в умовах воєнного стану. Саме педагог має безпосередній контакт із вихованцем, учнем, слухачем і безпосередньо здійснює провадження освітнього процесу в закладах позашкільної освіти [6].

Питання національно-патріотичного виховання постійно присутнє під час організації методичних заходів для педагогічних працівників ЗПО в Харківській академії неперервної освіти. У червні 2023 року було проведено заочну консультацію для педагогічних працівників закладів позашкільної освіти за темою «Національно-патріотичне виховання дітей: виклики та пріоритетні завдання». Захід проводився з метою вдосконалення й розширення організаційної, інноваційної компетентностей педагогічних працівників закладів позашкільної освіти через надання науково-методичної та практичної допомоги щодо визначення шляхів формування ціннісного ставлення підростаючого покоління до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Опрацювання матеріалів вебконсультації сприяло вдосконаленню знань педагогічних працівників закладів позашкільної освіти про національно-патріотичне виховання молоді; були надані практичні рекомендації щодо здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, який діє на основі національних, європейських цінностей; акцентовано увагу педагогів закладів позашкільної освіти на основних завданнях, принципах, шляхах і напрямках реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, очікуваних результатах, індикаторах ефективності національно-патріотичного виховання.

У вересні – грудні 2023 року заплановано проведення інноваційного методичного кластеру для методистів і керівників гуртків ЗПО «Заклад позашкільної освіти як простір виховання громадянина-патріота». Метою заходу є вдосконалення та розширення рівня предметно-методичної та інноваційної професійних компетентностей методистів і керівників гуртків ЗПО щодо формування самодостатнього громадянина-патріота України, утвердження національної ідентичності підростаючого покоління на основі духовно-моральних

цінностей Українського народу. У рамках кластеру планується проведення науково-методичного семінару «Шляхи становлення громадянина-патріота в закладі позашкільної освіти», вебсемінару «Національна ідея у формуванні патріотичних почуттів вихованців гуртка», методичного марафону ідей «Змістовне дозвілля дітей та молоді як засіб набуття патріотичного досвіду та один із шляхів подолання освітніх втрат і розривів», методичного колоквиуму «Інтеграція української культури в європейський та світовий простір: принципи полікультурності в закладі позашкільної освіти, закордонний досвід надолуження освітніх прогалин».

Одним із важливих напрямів позашкільної освіти в умовах воєнного стану є оновлення змісту і методики позашкільної освіти на засадах української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості. У реалізації змісту і методики освіти необхідним постає питання щодо змістовного наповнення навчальних програм, підручників, посібників, спрямованих на формування української національної та громадянської ідентичності. Особливої ваги набуває розвиток військово-патріотичного, науково-технічного, дослідницько-експериментального, еколого-натуралістичного напрямів позашкільної освіти в умовах воєнного стану [6].

З метою підвищення якості та вдосконалення змісту позашкільної освіти, забезпечення гуртків, груп, секцій, студій та інших творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів якісною навчальною літературою за напрямками позашкільної освіти щорічно проводиться Всеукраїнський конкурс рукописів навчальної літератури для позашкільних навчальних закладів системи освіти (далі – Конкурс) [9]. Конкурс проводиться в категоріях «навчальні програми» та «навчальна література» за напрямками позашкільної освіти.

У 2023 році до експертних комісій I (обласного) етапу Конкурсу надійшло 6 конкурсних матеріалів рукописів:

- 1 рукопис за військово-патріотичним напрямом позашкільної освіти в категорії «Навчальна література»;
- 2 рукописи за туристсько-краєзнавчим напрямом позашкільної освіти в категорії «Навчальна література»;
- 2 рукописи за дослідницько-експериментальним напрямом позашкільної освіти: один – у категорії «Навчальна література», один – у категорії «Навчальна програма»;
- 1 рукопис за художньо-естетичним напрямом позашкільної освіти в категорії «Навчальна програма».

На підставі протоколів засідань експертних комісій I (обласного) етапу Конкурсу від 26.06.2023 року визначено 6 учасників II (Всеукраїнського) етапу Конкурсу:

- рукопис навчальної літератури військово-патріотичного напрямку позашкільної освіти «Методичні рекомендації щодо організації занять з тактичної медицини та психологічної підтримки для вихованців гуртків» (авторка – Астапова Тетяна Миколаївна, керівник гуртка-методист Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради);
- рукопис навчальної літератури туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти (туристсько-краєзнавчий, туристсько-спортивний профілі) «Використання електронних освітніх ресурсів

під час дистанційного навчання у закладі позашкільної освіти» (авторки – Кривоустова Алла Борисівна, методист, керівник гуртків, Павелко Інна Віталіївна, методист Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради);

- рукопис навчальної літератури туристсько-краєзнавчого напрямку позашкільної освіти (туристсько-краєзнавчий, туристсько-спортивний профілі) «Використання інтерактивних форм роботи як приклад педагогічних інновацій в закладі позашкільної освіти» (авторки – Павелко Інна Віталіївна, методист, Пристюк Надія Петрівна, керівник гуртків Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради);
- рукопис навчальної літератури дослідницько-експериментального напрямку позашкільної освіти (наукові відділення «Хімія та біологія», «Екологія та аграрні науки») «Використання штучного інтелекту у закладах позашкільної освіти» (авторка – Мисюкевич Аліна Володимирівна, методист Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради);
- рукопис навчальної програми дослідницько-експериментального напрямку позашкільної освіти (наукові відділення «Хімія та біологія», «Екологія та аграрні науки») «Біологія» (автор – Садовниченко Юрій Олександрович, керівник гуртка Комунального закладу «Харківська обласна Мала академія наук Харківської обласної ради»);
- рукопис навчальної програми художньо-естетичного напрямку позашкільної освіти (образотворчий профіль, фото та кіномистецтво);
- «Батик АРТ» (автор – Свіріна Ольга Євгеніївна, керівник гуртка Комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості № 2 Харківської міської ради»).

Як бачимо, педагоги ЗПО Харківської області працюють над розробкою методичного забезпечення позашкільної освіти за актуальними напрямами. Проте, звичайно ж, недостатнім є рівень підготовки навчальних програм і навчальної літератури за військово-патріотичним напрямом ПО, який визначають як пріоритетний. Лише один збірник методичних рекомендацій з тактичної медицини у 2023 році, у 2021 році – навчальна програма «Комплексна навчальна програма з позашкільної освіти «Морські гуртки («Юнги», «Юні моряки», «Старшини шлюпок»))» (авторки – Щербина Людмила Вікторівна, заступниця директора з навчально-виховної роботи Комунального закладу «Харківський дитячо-юнацький клуб моряків Харківської міської ради», Шевцова Олена Миколаївна, методистка Комунального закладу «Харківський дитячо-юнацький клуб моряків Харківської міської ради»), яка перемогла на Всеукраїнському рівні Конкурсу (у 2022 році Конкурс не проводився зі зрозумілих причин).

Підсумовуючи, сформулюємо висновки. Щоб покращити ситуацію з методичним забезпеченням військово-патріотичного напрямку позашкільної освіти, ми спільними зусиллями маємо заохочувати педагогів до розробки навчальних програм і створення навчальної літератури, забезпечувати можливість ділитися своїми ідеями з колегами, сприяти участі напрацьованих матеріалів у конкурсах

педагогічної майстерності педагогів позашкілля, знаходити шляхи матеріальної підтримки позашкільників у громадах.

Саме спільними зусиллями ми зможемо досягти кінцевої мети позашкільної освіти за візією МОН: громадяни здобувають якісну позашкільну освіту, яка сприяє розвитку інтелектуальних здібностей і обдарувань, утвердженню української національної та громадянської ідентичності, військово-патріотичному вихованню, надолуженню освітніх утрат і ефективній профорієнтації [1].

Список використаних джерел

1. Візія майбутнього освіти і науки України. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/895/89546/Viziya_maybutnoho_osvity_i_nauky_Ukrayin.pdf
2. Дідик Данило Андрійович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%96%D0%B4%D1%96%D0%BA_%D0%94%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D0%BE_%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Закон України «Про позашкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>
5. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527 (з урахуванням змін відповідно до наказу МОН від 23.06.2022 № 586). URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view>
6. Концепція позашкільної освіти в умовах воєнного стану (проект). URL: <https://pou.org.ua/wp-content/uploads/Kontseptsiya-pozashkilnoyi-osvity-v-umovah-voyennogo-stanu.pdf>
7. Лист Міністерства освіти і науки України «Про організацію освітньої діяльності в закладах позашкільної освіти у 2022/2023 навчальному році» № 1/8507-22 від 27.07.2022 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnoyi-diyalnosti-v-zakladah-pozashkilnoyi-osviti-u-20222023-navchalnomu-roci>
8. Любов Покроєва. Позашкільна освіта Харківщини: шляхи оновлення та розвитку в період воєнного стану в Україні *Джерело педагогічних інновацій. Освітні інновації в позашкільній освіті: сучасний погляд, практика та перспективи впровадження*. Науково-методичний журнал. Випуск № 1(37). Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2022. 188 с. URL: <http://surl.li/fxrti>
9. Наказ МОНУ від 09.09.2014 № 1008 «Про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс рукописів навчальної літератури для позашкільних навчальних закладів системи освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1166-14#Text>
10. Стратегія розвитку позашкільної освіти на 2019 – 2023 рр. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23320/Stratehiia%20Rozvytku%20Pozashkilnoi%20Osvity.pdf;jsessionid=9D0F9541EE8EFB09403D72CDDECA42AF?sequence=1>